

Матковська Г.О.

Національний технічний університет України «КПІ»

Динамічність конструктивної і семантичної структур тексту

Динамічність – одна з головних властивостей конструкції тексту. На думку Ю.Н. Тиньянова, вона полягає у тому, що структурні елементи не поєднуються, а взаємодіють, утворюючи динамічну форму тексту – співвідношення домінантного і підпорядкованих елементів [7, с. 26]. В.В. Виноградов охарактеризував динамічну композиційно-мовленнєву структуру тексту як сферу схрещення, перетворення і структурного об'єднання композиційно-мовленнєвих форм [1, с.82].

У процесі сприйняття й інтерпретації текст підлягає фрагментуванню (членуванню) на складові одиниці. В рамках лінгвістики тексту було здійснено ряд спроб виокремити основну мінімальну одиницю тексту. Серед запропонованих варіантів були терміни «надфразова єдність» (О.С. Ахманова, І.Р. Гальперін), абзац, складне синтаксичне ціле (О.М. Пешковський), компонент тексту (І.А. Фігуровський), прозаїчна строфа (Г.Я. Солганик), синтаксичний комплекс (А.І. Овсяннікова), монологічне висловлювання, комунікативний блок тощо [6, с.57-58]. Автор надає перевагу терміну складне синтаксичне ціле. Цей структурний компонент характеризується мінімальною смисловою, інформативною та конструктивною завершеністю, проте йому не притаманні властивості цілого тексту, зокрема його комунікативність.

І.Р. Гальперін розрізняє два типи поділу (членування) тексту: об'ємно-прагматичне та контекстно-варіативне. В об'ємно-прагматичному членуванні враховується розмір фрагментів тексту. Окреслено такі структурні частини як том або книга (у значенні компонента цілого), частина, розділ, абзац, надфразова єдність.

Згідно з контекстно-варіативним членуванням тексту змістово-фактуальна й змістово-концептуальна інформація реалізуються у різноманітних мовленнєвих формах, таких як монолог і діалог; опис, розповідь і роздум;

повідомлення та примітки [2, с.52]. Чергування мовленнєвих форм у тексті активізує сприйняття інформації реципієнтом та визначається авторською інтенцією. Цей вид членування пов'язаний із відображенням факту в тексті з різних суб'єктивних точок зору.

Текст характеризує не лише його форма, а й зміст. І.Р. Гальперін визначає інформативність як одну з найважливіших ознак тексту[2, с. 24]. У своїй концепції текстуальності А.Р. де Богранд і В. Дресслер виділяють інформативність як окремий критерій, що притаманний будь-якому тексту [8]. У дослідженнях змістового аспекту тексту як знаку використовують термін «семантичний простір».

Семантичний простір тексту взаємодіє з його вербальною матеріальною стороною (простором графічно виражених знаків). Він є ментальним, створюється при породженні тексту й реалізується механізмами авторського замислу, актуалізується у процесі осмислення і розуміння тексту [6, с. 65]. Вперше поняття простору у тексті досліджується у працях М.М. Бахтіна. Дослідник інтерпретує поняття простору як узагальнене відображення реального, зображеного, описаного у тексті простору, що носить назву хронотоп.

Ю.М. Лотман визначає простір тексту як індивідуальну суб'єкту просторову модель світу, що втілюється у тексті. Простір тексту зумовлений семіотичним простором, притаманним певній культурі, він належить до більш широкого знакового культурного простору, семіосфери (термін М.Ю. Лотмана) [4].

Семантичний простір тексту актуалізується за допомогою текстових знаків, що заповнюють його. Гетерогенність виникає через нерівнозначність знаків, що взаємопов'язані та взаємодіють між собою. Із семантичним простором співвідноситься концептуальна структура тексту.

За концепцією Л.А. Ноздріної, змістова структура тексту – це комплекс п'яти «текстових мереж», що взаємодіють між собою; кожна з них реалізує функціонально-семантичну категорію у конкретному тексті та є відображенням певної категоріальної ситуації [5]. Ці функціональні мовні категорії виражають

наступні глибинні категорії тексту: 1) категорія хронотопу, що виникає як взаємодія локальності й темпоральності; 2) категорія координат, що виникає як результат взаємодії локальної, персональної та темпоральної категорій; 3) категорія дейксису, що втілюється у взаємозв'язку темпоральної, локальної, персональної та референтної категорій; 4) категорія точки зору, тобто взаємодія усіх п'яти функціональних категорій – темпоральної, локальної, персональної, референтної та модальної [6, с. 68-69].

М.Я. Димарський пропонує визначити одиницю концептуальної структури тексту як концептуально значеннєвий смисл – узагальнено-оцінне відображення певної (сигніфікативної) ситуації, що містить перетворену шляхом індуктивних операцій предметно-фактичну інформацію у модальній оболонці, яка співвідноситься з однією із актуальних у межах певного тексту модальних опозицій [3, с. 62]. У цій одиниці автор намагається об'єднати дві структури, що об'єднують семантичний простір тексту – денотативну й концептуальну. Межі концептуального змісту визначаються факторами зміни модального значення, що забарвлює предметно-фактуальну інформацію, й зміною предметно-фактичної основи (перехід між макроситуаціями).

Література:

1. Виноградов В. В. О языкехудожественнойпрозы : Избранныетруды / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1980. – 360 с.
2. Гальперин И.Р. Текст какобъектлингвистическогоисследования. – М.: Наука, 1981. – 139 с.
3. Дымарский М.Я. Проблемытекстообразования и художественный текст (на матери але русскойпрозы XIX–XX вв.). Изд. 3-е, испр. М.: КомКнига, 2006. – 296 с.
4. Лотман Ю.М. Структура художественного текста // Ю.М Лотман. Об искусстве. – СПб.: «Искусство – СПб», 1998. – С. 14 – 285
5. Ноздрин Л.А. Поэтикаграмматическихкатегорий. Курс лекций по интерпретациихудожественного текста. М.: ТЕЗАУРУС, 2004. – 212с.

6. Панченко Н.В., Качесова И.Ю., Комиссарова Л.М., Чувакин А.А., Земская Ю.Н.. Теория текста: учебное пособие. - М.: Флинта, Наука, 2010. – 132 с.
7. Тынянов Ю.Н. Вопрос о Тютчеве // Ю.Н.Тынянов Литературный факт – М., 1993. – С. 200–214.
8. Beaugrande R.A. de, Dressler W. Introduction to text linguistics. – London: Longman, 1996. – 270 p.